

УДК 343.343.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.66>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІЙ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ ОРГАНАМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Овчар М.М.,

*старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0002-6526-3632*

Ляшук Р.М.,

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності,
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького
ORCID: 0000-0003-0137-0989*

Овчар М.М., Ляшук Р.М. Нормативно-правове забезпечення функцій застосування безпілотних авіаційних систем органами охорони державного кордону Державної прикордонної служби України.

У статті представлено комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення функціонального застосування безпілотних авіаційних систем (надалі – БАС) Державною прикордонною службою України (надалі – ДПСУ). Дослідження розкриває, як чинне законодавство регламентує різноманітні функції БАС що еволюціонували від допоміжних до ключових.

Проаналізовано ієрархію нормативних актів, що формують правову основу для кожної функції. Встановлено, що базові інформаційно-аналітичні та правоохоронні функції (повітряний моніторинг, виявлення протиправної діяльності, координація дій прикордонних нарядів) ґрунтуються на правах та обов'язках, наданих ДПСУ Законом України «Про Державну прикордонну службу України», який покладає на відомство завдання із забезпечення недоторканності кордону. Водночас їх реалізація регламентується загальними правилами використання повітряного простору, встановленими Повітряним кодексом, відповідною постановою Кабінету Міністрів України та згідно з вимогами наказу Міністерства оборони України.

Особливу увагу приділено аналізу правових підстав для виконання бойових та спеціальних функцій (ведення розвідки, коригування вогню, вогневе ураження), які стали актуальними в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що правомірність цих функцій впливає зі статусу ДПСУ як складової Сил безпеки і оборони України та норм законів «Про оборону України» і «Про правовий режим воєнного стану».

Досліджено новітнє законодавство (на основі законопроектів № 8185 та № 8186), яке вперше на законодавчому рівні закріпило за ДПСУ нову функцію – протидію ворожим та нелегальним БАС у прикордонній смузі, надавши повноваження з «примусового припинення польоту». Цей крок є фундаментальним розширенням повноважень, що перетворює ДПСУ на ключового гаранта безпеки прикордонного повітряного простору. Виявлено ключові правові колізії, зокрема суперечність між операційними потребами при виконанні функцій та застарілими обмеженнями авіаційного законодавства мирного часу, що створює юридичну невизначеність та ставить під загрозу правовий захист операторів БАС. Зроблено висновок: хоча для кожної з ключових функцій застосування БАС існують базові правові підстави, загальна нормативна база залишається фрагментарною. Вона потребує системної кодифікації для усунення суперечностей та створення цілісного регулювання, адекватного сучасним викликам у правовій сфері. Відсутність такого регулювання не лише створює ризики для персоналу, але й підриває доказову базу, зібрану за допомогою БАС, та ускладнює інтероперабельність з партнерами по НАТО.

Ключові слова: безпілотна авіаційна система, функції застосування, Державна прикордонна служба України, нормативно-правове забезпечення, охорона державного кордону, протидія БАС.

Ovchar M.M., Lyashuk R.M. Normative-legal support for the application functions of unmanned aerial systems by the border protection bodies of the State Border Guard Service of Ukraine.

The article presents a comprehensive analysis of the legal and regulatory framework for the functional application of unmanned aerial systems (hereinafter – UAS) by the State Border Guard Service of Ukraine (hereinafter – SBGSU). The study reveals how current legislation regulates the diverse functions of UAS, which have evolved from auxiliary to key roles.

The hierarchy of normative acts that form the legal basis for each function is analyzed. It is established that the basic information-analytical and law enforcement functions (aerial monitoring, detection of illegal activities, coordination of border patrol actions) are based on the rights and obligations granted to the SBGSU by the Law of Ukraine «On the State Border Guard Service of Ukraine,» which entrusts the agency with the task of ensuring the inviolability of the border. At the same time, their implementation is regulated by the general rules for the use of airspace, established by the Air Code, a relevant resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, and in accordance with the requirements of an order from the Ministry of Defence of Ukraine.

Special attention is given to the analysis of the legal grounds for performing combat and special functions (conducting reconnaissance, fire adjustment, fire engagement), which have become relevant under martial law. It is substantiated that the lawfulness of these functions stems from the status of the SBGSU as a component of the Security and Defence Forces of Ukraine and the norms of the Laws «On the Defence of Ukraine» and «On the Legal Regime of Martial Law.»

The latest legislation (based on draft laws No. 8185 and No. 8186) is examined, which for the first time at the legislative level assigned a new function to the SBGSU: countering hostile and illegal UAS in the border strip, granting the authority for «forced flight termination.» This step represents a fundamental expansion of powers, transforming the SBGSU into a key guarantor of border airspace security. Key legal conflicts have been identified, particularly the contradiction between operational needs in performing functions and the outdated limitations of peacetime aviation legislation, which creates legal uncertainty and jeopardizes the legal protection of UAS operators.

A conclusion is drawn: although a basic legal foundation exists for each of the key functions of UAS application, the overall regulatory framework remains fragmented. It requires systematic codification to eliminate contradictions and create a comprehensive regulatory framework adequate for modern legal challenges. The absence of such regulation not only creates risks for personnel but also undermines the evidence base collected via UAS and complicates interoperability with NATO partners.

Key words: unmanned aerial system (UAS), application functions, State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU), legal and regulatory framework, state border protection, countering UAS.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку ведення бойових дій та правоохоронної діяльності характеризується стрімкою технологічною трансформацією, де БАС відіграють роль одного з ключових каталізаторів змін. Для ДПСУ, яка перебуває на передньому краї захисту суверенітету держави, ефективне застосування БАС перетворилося з питання модернізації на життєво важливу умову виконання покладених на неї завдань. В умовах повномасштабної збройної агресії та перманентних гібридних загроз, що включають нелегальну міграцію, контрабанду та диверсійну діяльність, відбувся фундаментальний зсув у тактиці охорони кордону – від традиційних, переважно контактних методів, до мережоцентричних, розвідувально-ударних операцій, ядром яких є саме безпілотні технології.

Однак цей стрімкий технологічний та тактичний прогрес, продиктований об'єктивними вимогами воєнного часу, відбувається на тлі значного відставання нормативно-правового регулювання. Спостерігається небезпечна асинхронність: матеріально-технічний та тактико-функціональний компоненти системи застосування БАС розвиваються випереджальними темпами, тоді як нормативно-правовий компонент намагається «наздогнати» реальність, реагуючи на виклики із запізненням. Ця диспропорція породжує низку системних проблем, що становлять загрозу як для ефективності діяльності ДПСУ, так і для її особового складу.

По-перше, виникають значні юридичні ризики для персоналу. Оператори БАС, виконуючи бойовий чи службовий наказ, можуть формально порушувати застарілі норми Повітряного кодексу чи інших підзаконних актів, розроблених для цивільної авіації мирного часу. Це створює потенційну загрозу притягнення військовослужбовців до адміністративної чи навіть кримінальної відповідальності за статтями 281 («Порушення правил повітряних польотів») та 282 («Порушення правил використання повітряного простору») Кримінального кодексу України [4].

По-друге, правова невизначеність створює проблеми у правозастосовній діяльності. Докази протиправної діяльності (наприклад, фіксація переміщення контрабанди), зібрані за допомогою

БАС, політ якого було виконано з формальним порушенням правил використання повітряного простору, можуть бути оскаржені в суді та визнані недопустимими, що нівелює ефективність використання дороговартісної техніки.

По-третє, відсутність чіткого та сучасного законодавства гальмує повноцінну інтероперабельність з партнерами по НАТО, для яких наявність прозорих національних правил є однією з ключових вимог для ефективної взаємодії. Таким чином, проблема полягає не просто у відсутності окремих норм, а в системній невідповідності існуючої нормативно-правової бази сучасним операційним реаліям, що вимагає глибокого наукового аналізу та розробки комплексних рішень.

Метою статті є здійснення системного аналізу чинної нормативно-правової бази, що регулює застосування безпілотних авіаційних систем Державною прикордонною службою України, ідентифікувати ключові нормативні акти та їх ієрархічні зв'язки та виявити основні правові колізії, прогалини та суперечності.

Стан опрацювання проблематики. Тематика застосування безпілотних авіаційних систем є об'єктом значної уваги з боку вітчизняної наукової спільноти, що зумовлено її високою актуальністю. Існуючий масив наукових праць можна умовно класифікувати за кількома напрямками.

Значна частина досліджень присвячена тактико-технічним аспектам застосування БАС. У роботах Коваленка М. П., Луцького О. І. та інших військових фахівців [9, с. 55–61; 10, с. 180] детально аналізуються тактичні прийоми ведення повітряної розвідки, досвід застосування дронів у зоні проведення АТО/ООС, а також технічні характеристики окремих комплексів. Ці праці є надзвичайно цінними для розвитку військового мистецтва, однак вони, як правило, не заглиблюються в нормативно-правові проблеми, що обмежують реалізацію описаних тактичних можливостей.

Інший блок публікацій присвячений загальним питанням правового регулювання використання БАС в Україні. Праці Кузьменка Ю.В. [12, с. 150–158] наприклад, аналізують проблеми правового регулювання застосування дронів у діяльності Національної поліції, вказуючи на колізії, пов'язані з Повітряним кодексом. Водночас, специфіка завдань та правового статусу ДПСУ, яка діє безпосередньо на державному кордоні та виконує оборонні функції, суттєво відрізняється від діяльності поліції, що вимагає окремого, спеціалізованого аналізу.

Окремі науковці, зокрема Заблоцький В.О. та Вовк В.М. [11, с. 10–18], торкалися правових аспектів застосування БАС саме в контексті охорони державного кордону. Їхні роботи правильно ідентифікують низку проблем, проте часто мають оглядовий характер і не пропонують системного аналізу всієї ієрархії нормативних актів, що регулюють цю сферу.

Таким чином, незважаючи на значну кількість публікацій, у вітчизняній науковій думці залишається невирішеною низка завдань. По-перше, відсутній комплексний системний аналіз нормативно-правового компонента як цілісної, ієрархічно побудованої системи, що дозволив би виявити не лише окремі прогалини, а й системні суперечності між різними рівнями регулювання. По-друге, більшість досліджень не враховують повною мірою унікальний гібридний статус ДПСУ, яка одночасно є правоохоронним органом спеціального призначення та складовою Сил безпеки і оборони України. Правові режими застосування БАС для фіксації адміністративного правопорушення та для коригування артилерійського вогню кардинально відрізняються, і ця подвійність недостатньо досліджена. Отже, існує нагальна наукова потреба у проведенні системного аналізу нормативно-правового забезпечення застосування БАС саме ДПСУ, що і є предметом даної статті.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правове забезпечення функцій застосування БАС є складною системою, де правомірність кожної конкретної дії (функції) визначається сукупністю норм різного рівня. Аналіз цієї системи вимагає не просто переліку законів, а чіткого співвіднесення конкретних функцій з правовими нормами, що їх дозволяють та регламентують.

Правова основа застосування БАС для інформаційно-аналітичних та правоохоронних функцій охоплює базовий і найбільш традиційний блок дій, що виконуються ДПСУ в мирний час та в умовах посиленої охорони кордону. До цих функцій належать повітряний моніторинг, виявлення ознак протиправної діяльності, ідентифікація та супровід цілей, а також оперативне наведення прикордонних нарядів. Фундаментальною правовою основою для виконання цих функцій є Закон України «Про Державну прикордонну службу України». Стаття 2 цього закону покладає на ДПСУ завдання щодо «забезпечення недоторканності державного кордону» [1, с. 1, 3, 42, 44]. Ця загальна норма є правовою підставою на застосування будь-яких адекватних засобів для отримання інформації про обстановку на кордоні. Стаття 20 цього ж закону надає ДПСУ право застосовувати «спеціальну техніку» для виконання покладених завдань, до якої, безперечно, належать і БАС.

Таким чином, використання безпілотників для моніторингу прикордонної смуги з метою виявлення групи нелегальних мігрантів є прямою реалізацією законодавчо закріплених повноважень.

Водночас, реалізація цих функцій відбувається в єдиному повітряному просторі України, що підпорядковує ДПСУ загальнодержавному авіаційному законодавству. Повітряний кодекс України вста-

новлює загальні рамки безпеки польотів [3], а Постанова КМУ № 954 деталізує правила використання повітряного простору [5]. Саме ці акти створюють основні правові протиріччя. Наприклад, виконання функції моніторингу може вимагати польоту над населеним пунктом у прикордонній смузі, що формально суперечить обмеженням, встановленим для БАС масою до 20 кг. Найбільш детально операційний порядок виконання цих функцій регламентується Наказом МОУ № 661 «Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України». Цей документ встановлює вимоги до підготовки операторів, планування польотів та взаємодії, створюючи відомчу нормативну базу для щоденної реалізації інформаційно-правоохоронних функцій [6].

Правове підґрунтя бойових та спеціальних функцій БАС стало актуальним в умовах воєнного стану, коли функціонал безпілотних систем у ДПСУ кардинально розширився, включивши в себе суто бойові завдання. До них належать ведення повітряної розвідки противника, коригування вогню артилерії, об'єктивний контроль результатів вогневого ураження та безпосереднє знищення цілей противника ударними дронами. Правове обґрунтування цих функцій базується на зміні статусу самої ДПСУ. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», ДПСУ є складовою сектору безпеки і оборони. Закон України «Про оборону України» визначає, що з моменту оголошення воєнного стану або в разі збройної агресії ДПСУ переходить у оперативне підпорядкування Збройним Силам України та діє відповідно до планів та завдань оборони держави [2].

Саме ця трансформація статусу надає правові підстави для виконання бойових функцій. Дії оператора БАС, який коригує вогонь артилерії по позиціях противника, регулюються вже не стільки нормами мирного часу, скільки законами та звичаями війни, Бойовими статутами механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Застосування БАС як зброї (наприклад, FPV-дрона-камікадзе) підпадає під дію статті 20 Закону «Про ДПСУ», яка дозволяє застосовувати «зброю та бойову техніку» [1].

Таким чином, якщо в мирний час застосування БАС є переважно правоохоронною діяльністю, то в умовах воєнного стану воно стає повноцінною бойовою діяльністю, що регулюється відповідним законодавством.

Функція протидії ворожим БАС виконувалася ДПСУ в межах загальних оборонних завдань, вона не мала прямого законодавчого закріплення та специфічного правового регулювання. Очікується, що новітні законодавчі зміни усунуть цю прогалину.

Закон на основі законопроекту № 8185 вперше чітко формулює нову функцію для ДПСУ – забезпечення безпеки повітряного простору в прикордонній смузі. Він надає персоналу ДПСУ повноваження «запобігати, виявляти та припиняти порушення порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден, зокрема, шляхом примусового припинення польоту» [8].

Це положення є революційним, оскільки воно:

а) Прямо узаконює застосування засобів РЕБ та кінетичних засобів ураження (від стрілецької зброї до спеціальних дронів-перехоплювачів) проти нелегальних та ворожих БАС.

б) Юридично закріплює за ДПСУ функцію не лише користувача, а й контролера (охоронця) повітряного простору на своїй ділянці відповідальності.

Для забезпечення реалізації цієї функції закон на основі законопроекту № 8186 встановлює адміністративну відповідальність за незаконні польоти, надаючи прикордонникам інструмент правового впливу на порушників [7].

Водночас, надання таких широких повноважень вимагає подальшої деталізації. Термін «примусове припинення польоту» потребує чіткого визначення в підзаконних актах та інструкціях, які б встановили правила застосування сили (Rules of Engagement) для операторів засобів протидії БАС, щоб уникнути неправомірного знищення цивільних апаратів та мінімізувати ризики для третіх осіб.

Висновки. Проведений аналіз нормативно-правового забезпечення функцій застосування БАС Державною прикордонною службою України дозволяє зробити такі висновки:

1. Для кожної з ключових функцій застосування БАС (інформаційно-правоохоронної, бойової, протидії БАС) існують базові правові підстави, що випливають із загального мандату ДПСУ, законодавства про оборону та новітніх галузевих законів. Це свідчить про те, що діяльність прикордонників у цій сфері є правомірною.

2. Водночас, загальна нормативна база, що регламентує реалізацію цих функцій, залишається фрагментарною та внутрішньо суперечливою. Найбільш гострою є розбіжність між операційними потребами при виконанні функцій (особливо в умовах воєнного стану) та застарілими обмежувальними нормами авіаційного законодавства мирного часу, що створює постійні юридичні ризики для особового складу.

3. Законодавче закріплення функції протидії БАС є значним кроком уперед, що відповідає сучасним викликам безпеки. Однак ефективна реалізація цієї функції вимагає термінової розробки

детальних підзаконних актів, зокрема спільних міжвідомчих інструкцій та чітких правил застосування сили.

4. Існує нагальна потреба в системній кодифікації законодавства у сфері застосування БАС Силами безпеки і оборони України. Оптимальним рішенням було б ухвалення комплексного закону, який би встановив спеціальний правовий режим для державної безпілотної авіації, чітко розмежував правила для мирного часу та особливого періоду, усунув існуючі суперечності та створив цілісне, адекватне сучасним викликам правове регулювання для ефективного виконання всіх функцій, покладених на ДПСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 03.11.2025).
3. Повітряний кодекс України: Закон України від 19.05.2011 № 3393-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 48-49. Ст. 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17> (дата звернення: 04.11.2025).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 03.11.2025).
5. Про затвердження Положення про використання повітряного простору України: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2017 № 954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-p>.
6. Про затвердження Правил виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України: Наказ Міністерства оборони України від 08.12.2016 № 661. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-17>.
7. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за порушення порядку та правил використання повітряного простору України експлуатантами безпілотних повітряних суден: законопроект від 07.11.2022 № 8186. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40785>.
8. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню: законопроект від 07.11.2022 № 8185. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40784>.
9. Коваленко М.П. Досвід застосування БпЛА в зоні проведення АТО/ООС. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2020. № 2(39). С. 55–61. URL: <https://naukatehnika.hups.edu.ua/article/view/201292>.
10. Луцький О.І. Тактика застосування безпілотних авіаційних комплексів в охороні державного кордону: навчальний посібник. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2023. 180 с. URL: <https://repository.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/7391>.
11. Заблоцький В.О., Вовк В.М. Застосування безпілотних літальних апаратів в охороні державного кордону: правові аспекти. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія: військові та технічні науки. 2022. № 2(87). С. 10–18. URL: <https://znp-vtn.nadpsu.edu.ua/article/view/260799>.
12. Кузьменко Ю.В. Проблеми правового регулювання застосування безпілотних літальних апаратів у правоохоронній діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 150–158. URL: <http://www.visnyk.naiu.kiev.ua/index.php/visnyk/article/view/1129>.